

MIRTIS klaidžiojo po Lietuvą. Dundėjo traukiniai, veždami į mirties fabrikus pasmerktuosius. Sunkiai alsavo mūsų žemė. O hitlerininkai ir jų pataikūnai — buržuaziniai nacionalistai plyšavo, reikalaujanti dar daugiau aukų. Jiems talkininkauti ėmėsi ir bažnyčia.

Lietuvos katalikų bažnyčios vyresnybės pozicija tomis lemtingomis dienomis buvo aiški — išvien su hitleriniais okupantais, su buržuaziniais nacionalistais. Ši pozicija išdėstyta ir apibrėžta daugelyje okupacijos metais išleistų dokumentų, straipsnių ir pareiškimų, kuriuos padarė Lietuvos katalikų bažnyčios vadovai. Tarpe jų, kurie Kaune išėjo pasveikinti hitlerinų grobikų, buvo vienas iš bažnyčios vadovų vyskupas Vincentas Brizgys. Tai jis pirmasis iš aukštųjų Lietuvos dvasininkų užmezgė ryšius su okupantais. Jo šefas arkivyskupas Skvireckas savo dienoraštyje taip apibūdina aukštųjų Lietuvos dvasininkų veiklą tomis dienomis:

„Vyskupas Brizgys pasakojo apie užmezgtus santykius su vokiečių vyriausybe atsistovavusiu Pabaltijo kraštams... Tam atstovui buvo iš Berlyno nurodyta įeiti į santykius su dvasine vyresnybe ir ten, gal tarpininkaujant šiek tiek kunigui Kipui, o gal kam nors iš gestapo, buvo nurodytas vyskupas Brizgys. Vokiečių tas atstovas turėjęs pareigą labai greitai atvarkyti Pabaltijo valstybių reikalus ir apie visa informuoti Berlyną... Vyskupui Brizgiui buvo pasiūlyta parašyti žmonėms raginimą laikytis ramiai ir su patikėjimu tęsti savo darbus, be baimės, kad jie bus kieno nors skriaudžiami. Tokio rašto projektą su prelatu Saulio pataisymais vyskupas Brizgys man paliko peržiūrėti... 10 „Į laisvę“ numeryje. 1941. VII. 4. yra atspausdintas Kauno vyskupijos pareiškimas per radiją — Brangūs tautiečiai, pasirašytas mano kaip arkivyskupo ir metropolitito, dr. Vincento Brizgio, kaip Kauno vyskupo pagalbininko, prelatu Saulio, kaip mano generalinio vikaro. Tas pareiškimas atitinka Vokietijos atstovo pageidavimus ir dėl jo turinio buvo su juo susižinota“.

Minimas „Vokietijos atstovas“, su kuriuo Brizgys pirmosiomis karo dienomis užmezgė ryšius, buvo ne kas kitas, kaip hitlerininkų žvalgybos valdininkas, iki karo buvęs Rytprūsijų gestapo viršininkas, Grefe. Jam gestapas arba hitlerinis agentas kunigas jėzuitas Kipas ir patarė, anot Skvirecko, pirmiausia susisiekti su Brizgiu.

Kaip parodo savo atsiminimuose generolas Raštikis, hitlerininkai buvo numatę vyskupą Brizgį dargi

pakelti į lietuviškųjų kvilingų viršūnes.

„Pirmiausia, — rašė Raštikis, — vokiečiai reikalavo, kad Lietuvos laikinoji vyriausybė pati išsiskirstytų Jos vieton turėjo būti sudaryta pasitikėjimo taryba — Vertrauensrat nuo 4 iki 11 narių... Vienas reikalas buvo labai būdingas — visuose pasikalbėjimuose apie tarybą dr. Grefe net perdaug skrupulingai vengė žodžio „valstybės“ (kalbėdamas apie Lietuvą) Dr... Grefe minėjo J. E. vyskupą V. Brizgį kandidatūrą į tarybos narius ar gal net į jos pirmininkus“.

Viltis tapti lietuvišku kvilingu

gerai nuteikė Brizgį. Kaip tik po gestapininko Grefe pokalbių, jis sėdo rašyti Kauno arkivyskupijos vyresnybės pareiškimą per radiją. Netrukus pareiškimą paskelbė Kauno radijo stotis, o 1941 metų liepos 4 dieną jį išspausdino nacionalistų laikraštis „Į laisvę“. Šį pareiškimą pasirašė arkivyskupas-metropolititas Juozas Skvireckas, Kauno vyskupas pagalbininkas prelatas dr. Vincentas Brizgys ir Kauno arkivyskupo generalvikaras Kazimieras Saulys.

Tai, tur būt, vienas iš pačių šlykščiausių Lietuvos bažnyčios vadovų pareiškimų, padarytų per visą jos ilgametę istoriją.

„Pas mus, — rašė jie apie hitlerininkų antplūdį, — prasideda naujas gyvenimas, kuriame mes visi galėsime kurti ir niekas mūsų darbo negriaus. Stokime visi į savo darbą dėkingai pasitikėdami mūsų išlaisvinusios vokiečių kariuomenės ir didžiosios vokiečių tautos kultūrine parama“.

Komentuodamas Hitlerio „Mein Kampf“ mintis apie masinį žmonių naikinimą, arkivyskupas J. Skvireckas dienoraštyje užrašė:

„Tos mintys... yra tikrai idomios... Jos liudija, kad Hitleris yra ne tik žydų priešas, bet labai teisingai galvojęs žmogus“.

Kaip rašė nacionalistų laikraštis „Į laisvę“, 1941 metų liepos 5 dieną vyskupas V. Brizgys laikė pamaldas už žuvusius hitlerininkus bei jų talkininkus — nacionalistinius banditus. Čia jis sveikino pamaldose dalyvavusius hitlerinį Kauno komendantą generolą Polį ir kitus vermachto karininkus, višaip liaupsinuo okupantus.

Be to, Skvireckas, Brizgys ir kiti tomis dienomis pasiuntę sveikinimą Hitleriui, vadindami jį „didžiuoju išvaduotoju“.

Skvireckas šiuos įvykius užfiksavo savo dienoraštyje. 1941 metų liepos 9—11 dienomis jis rašė:

„Buvo atvykęs pas mane vyskupas Brizgys. Pasakojo apie santykius su vokiečiais. Santykiai su kariškiais, feldkomendantu ir Kauno kariniu komendantu generolu Poliu ir Ropu esą labai geri. Visais klausimais su jais esą labai lengvai susitarti... Į politikos dar sakė, kad, esą, nusistatytą pasiųsti padėkojimo telegramą Hitleriui per vokiečių militarinę valdžią.“

vos prieš komunizmą reikalingumą“.

„Gyvenimas ne visada reikalauja iš žmogaus įtempti darbui visas jėgas, — rašė vyskupas. — Tačiau būna ir tokių momentų, kada šis pilnas jėgų įtempimas tampa būtinas...“

„Mes negalime likti nuošaliai dabar vykstančios didžiulės kovos. Mes turime skirti tai kovai nemažą dalį mūsų jėgų, mūsų įtempto darbo vaisių“.

O straipsnio pabaigoje Brizgys ragina visus ne tik dirbti ir melstis, bet ir kovoti drauge su hitlerininkais.

1943 metų balandžio 18 dieną

KAI SUNKIAI ALSAVO ŽEMĖ

pasizadant kovoti draug prieš bolševikus. Telegramą pasirašys žymesnieji visuomenės atstovai. Savo parašą pažadėjau...“

Vyskupas Brizgys ir daug kitų dvasininkų patys laimino hitlerininkų ir nacionalistų nuosprendžius daugeliui žmonių. Visą okupacijos laiką jie meldėsi už hitlerininkų pergalę. Hitlerininkai bažnyčios palankumą sugebėjo panaudoti savo interesais.

„Tam, kad visomis galimomis priemonėmis būtų įveikta ta nuotaukos krizė, kurią sukėlė mobilizacija, — rašė savo raporte gestapo valdininkas Miuleris, — generalinis komisaras (Rentelnas) pasirašė saugumo policijos padėti susitarti su aukštesniąja Kauno dvasininkija... Pasitarus su arkivyskupu Skvirecku ir vyskupu Brizgiu, pavyko, kiek leidžia galimybės, įtraukti juos į propagandinį darbą. Arkivyskupas pažadėjo kovą 4-tą, švento Kazimiero dieną, pasakyti katedroje nukreiptą prieš bolševikus pamokslą. Be to, vasario 28 d. katedros vikaras Zakarauskas pasakė pamokslą apie komunistinį pavojų ir gynė vokiečių interesus.“

Labai draugiški vokiečiams lietuvių dvasininkijos sluoksniai, prie kurių ypač priskirtini Kauno kunigų seminarijos rektorius profesorius Petraitis, Kauno kurijos slapstasis sekretorius kanauninkas Sandanavičius savo iniciatyva bando šį darbą išplėsti ir kaime“.

1943 metų balandžio 2 d. okupantai leidžiamame laikraštyje „Ateitis“ buvo paskelbtas vyskupo V. Brizgio straipsnis apie „ko-

okupantų laikraštyje „Ateitis“ buvo išspausdintas grupės buržuazinių nacionalistų atsisaukimas, kurį kartu su kitais pasirašė ir vyskupas Brizgys.

„Kada Vokietijos ir Europos vadedamoji kova prieš bolševizmą pasiekė lemiamą stadiją, — sakoma atsisaukime, — mes šį savo tvirtą nusistatymą remiame ne tik žodžiu, bet darbu ir ginklu... Mes kviečiame visą lietuvių tautą į vienybę ir gyvenamojo meto visišką supratimą. Visi tie, kurie dabar pasąukti atlikti įpareigojimus kariuomenėje ar karinės reikšmės darbe, turi nedelsiant tai įvykdyti“.

Štai po kokių raginimų padėtas „ganytojišką“ parašas. Štai kur jie stūmė Lietuvos jaunimą.

Toks buvo tikrasis Lietuvos katalikų bažnyčios vadovų veidas.

Ir jis negalėjo nesukelti pasišlykštėjimo ir pasipiktinimo plačiojose darbo žmonių masėse, taip pat ir katalikų masėse, kurios karštai mylėjo savo tėvynę, savo gimtąjį kraštą. Bažnyčios užimtoji pozicija okupantų atžvilgiu brandino konfliktą tarp jos ir tikinčiųjų masių. Ir tai, be abejo, darė poveikį tam tikrai dvasininkų daliai.

1943 metais, kai hitlerininkai gavo triuškinantį smūgį prie Stalingrado, jie uoliai ėmė ieškoti žmonių prarėtėjusioms vermachto eilėms papildyti. Išsijusose trimitavo okupantai ir jų pakalikai, šaukdami Lietuvos jaunimą į hitlerinę kariuomenę. Viename savo atsisaukime, raginančiame jaunimą tarnauti vermachte, jie siūlė stojantiems į hitlerinę kariuomenę... tabako ir degtinės.

Ir tokiu metu, vieną 1943 metų

kovo sekmadienį, iš Vilniaus Jono bažnyčios sakyklos nuskambėjo pamokslas žodžiai:

— Iki šiol Lietuvos jaunimo niekas nenupirko. Nei už tabaką, nei už degtinę. Nenupirks jo ir dabar.

Ištarti tokius žodžius tuo metu nors ir bažnyčioje buvo mažai mažiausia drąsu. Bet tokios dražų kunigui Alfonsui Lipniūnui pakako. Jis tuos žodžius pasakė, žinodamas, kad jo gestapas nepagalstos. Patriotinių tikinčiųjų masių šaukimas pastumė jį žengti toki žingsnį. Ir jis jį žengė. Prieš savo bažnytinės vyresnybės valią, prieš antipatriotinę bažnyčios srovę, nors jis ir nesimpatizavo Tarybų valdžiai. Sunkiausių lietuvių tautai išmėginimų dienomis jis nutarė būti su savąja tauta, su jos patriotinėmis jėgomis. Ir savo drąsiais pareiškimais, kurie, be abejo, darė didelę įtaką, jis objektyviai įsiliejo į srovę tų patriotinių jėgų, kurios kovojo, vadovaujamos Komunistų partijos. Kaip ir daugelis kitų, kurie pakėlė balsą prieš hitlerininkus, jis skaudžiai nukentėjo. Ištremtas į Štuthofa koncentracijos stovyklą, Lipniūnas patyrė visus šio mirties fabriko baisumus. Išskankintas jis ten ir baigė savo gyvenimo dienas.

Kunigas Lipniūnas buvo ne vienintelis iš dvasininkų, kurie tomis rūsciomis dienomis nepakluso savo bažnytinei vyresnybei ir nuėjo su pažangiosiomis jėgomis. Lietuvos darbo žmonės prisimena ir visuomet drauge su kitais pasipriešinimo fašizmui judėjimo dalyviais prisimins tuos dvasininkus. kurie rėmė fašistų persekiojamuosius, kurie rizikuodami savo likimu, gelbėjo hitlerininkų mirti pasmerktus žmones. Jiems buvo nelengva. Jie statė save į dvigubą pavojų: kaip paprasti žmonės ir kaip dvasininkai, prieštaraujantys dogmai apie paklusnumą bažnytinei vadovybei. Tai didina jų nuopelną. Bet tai anaipolai nė kiek nesumažina bažnyčios vadovybės kaltumo dėl jos veiksmų okupacijos metais. Tai tik atspindi tą konfliktą, kuris tomis dienomis kilo tarp Lietuvos katalikų bažnyčios ir tikinčiųjų masių, tarp bažnyčios išdaviškos politikos ir tikinčiųjų patriotinių jausmų.

Dabar į Vakarų pabėgę hitlerininkų bendrininkai, aukšti katalikų bažnyčios dvasininkai, jų tarpe ir vyskupas Brizgys, bando nusiplauti rankas dėl savo šlykščios veiklos hitlerinės okupacijos metais. Vaidmainiškausi pareiškimais jie siekia pavaizduoti save kone kovotojais prieš fašizmą. Jie nenori, žinoma, matyti ir to konflikto, į kurį jiems teko sueiti su tikinčiųjų masėmis, kurių nuotaikas išreiškė ir tokie dvasininkai, kaip Lipniūnas.

S. LAURINAITIS